

EITANĀZIJAS KONSTITUCIONALITĀTE

CONSTITUTIONALITY OF EUTHANASIA

Aleksandra Kristiāna Priede

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes

2. kursa studente

Summary

The right to life is the bedrock of all human rights. It is a natural right that arises from the fact of being born. While the right to life seems self-evident today, it still remains an open question whether it also encompasses the right to die, hence – the right to euthanasia. International law does not regulate euthanasia, it is left to the discretion of each state. In this article, the author analyses the compatibility of euthanasia with the Latvian legal system. The article examines whether and how the human right to life can be legally restricted. Most importantly, the ways in which the right to life could be restricted as a justification, and whether it is possible for the right of euthanasia to become a part of our legal system.

Atslēgvārdi: eitanāzija, cilvēktiesības, vispārējie tiesību principi, konstitūcija

Keywords: euthanasia, human rights, general principles of law, constitution

Ievads

Ikreiz, kad eitanāzija tiek legalizēta kādā valstī, arī Latvijā aktualizējas jautājums par eitanāzijas nepieciešamību. Likumdevējs eitanāzijas jautājumā šobrīd nav veicis plašas diskusijas par tās nepieciešamību, tomēr sabiedrībā šis temats ir aktuāls, uz ko norāda neskaitāmas balsu vākšanas iniciatīvas. Raksta mērķis ir noskaidrot eitanāzijas atbilstību cilvēka pamattiesībām, kuras tiek nodrošinātas ar vispārējiem tiesību principiem. Mērķa sasniegšanai autore izvirza šādus uzdevumus: noskaidrot eitanāzijas jēdzienu un dzīvības tiesību saturu, izpētīt eitanāzijas atbilstību cilvēka pamattiesībām, noskaidrot likumdevēja rīcības brīvību eitanāzijas legalizēšanā. Raksta izstrādes laikā autore izmantoja analītisko pētniecības metodi, pētot eitanāzijas jēdzienu, induktīvo pētniecības metodi, izdarot secinājumus par tiesību normu savstarpējo mijiedarbību, kā arī vēsturisko pētniecības metodi, pētot valsts varas pakāpenisko ietekmi uz cilvēka pašnoteikšanās tiesību ierobežošanu.

1. Eitanāzijas termins un veidi

Eitanāzija, saukta arī par žēlastības nogalināšanu, pēc juridiskajā vārdnīcā skaidrotā, ir dzīvības atņemšana, lai neārstējami slimos pēc viņu lūguma atbrīvotu

no nepanesamām sāpēm un ciešanām.¹ Svešvārdu vārdnīcā ar eitanāziju saprot gadījumus, kad ārsts atņem dzīvību neglābjami slimam pacientam, kam dzīvības mākslīga saglabāšana sagādā fiziskas ciešanas.² Eitanāziju var iedalīt pasīvajā un aktīvajā eitanāzijā atkarībā no tā, kā nāve iestājas. Aktīvā eitanāzija nozīmē aktīvu darbību, kuras laikā var tikt iesaistīta trešā persona, ko dēvē par asistēto pašnāvību.³ Jāuzsver, ka asistētā pašnāvība ir tikai viena no aktīvās eitanāzijas formām. Asistētās pašnāvības laikā trešā persona tikai asistē – palīdz ar ieteikumiem vai sagādā nāvi izraisošos medikamentus, bet pašu aktīvo darbību veic neārstējami slimais pacients. Pasīvā eitanāzija tiek realizēta, neveicot nepieciešamās darbības, lai nāvi novērstu. Piemēram, atsakot lietot nepieciešamos medikamentus, lai nodrošinātu organisma funkcionēšanu un dzīves pagarināšanu.⁴ Uz brīvprātīgo eitanāziju attiecina tos gadījumus, kad cilvēks atsakās no turpmākas ārstēšanās un dzīvošanas un ārstam neizdodas pārliecināt viņu par pretējo, un rezultātā nāve tiek izraisīta tieši, pacienta nonāvēšana notiek pēc viņa paša lūguma.⁵ Ar nebrīvprātīgo eitanāziju saprot gadījumus, kad eitanāzija tiek lietota pret personu, nezinot tās patieso gribu, aiz apsvēruma, ka persona bijusi vai kļuvusi rīcībnespējīga, t. i., zaudējusi spējas saprast sava lēmuma nozīmi un sekas vai to skaidri izteikt, vai arī nav atstājusi šādam gadījumam saistošus norādījumus.⁶ Asistētā eitanāzija nozīmē, ka persona veic pašnāvību, bet cita persona palīdz, asistē, sagādājot līdzekļus, sniedzot padomus pašnāvības izdarītājam, taču personai pašai nejaucoties eitanāzijas aktā.⁷ Ja tas ir ārsts, kas palīdz citai personai, tad šāda ārsta darbība tiek saukta par “ārsta asistēto pašnāvību”.

2. Dzīvības tiesību ierobežošana atbilstoši Satversmei

Satversmes 93. pants⁸ paredz, ka ikviena tiesības uz dzīvību aizsargā likums. Satversmes 93. pantā iekļautās tiesības uz dzīvību ir pozitivizētas dabiskās tiesības. Pašas dabiskās tiesības ir tiesības augstākajā izpratnē.⁹ Jāņem vērā, ka dzīvības tiesības ir īpaši svarīgas, jo ir pārējo dabisko tiesību pamats. To atzinusi arī Satversmes tiesa – tiesības uz dzīvību nodrošina cilvēka fizisko eksistenci kā priekšnoteikumu cilvēka garīgajai eksistencei un jebkādai viņa rīcībai vai uzvedībai.¹⁰ Var secināt, ka tiesības uz dzīvību ir fundamentālas tiesības, kas balstās uz dabisko tiesību doktrīnu, tās cilvēkam pienākas no dabas tāpēc vien, ka ir piedzimis. Tiesības uz dzīvību ir ne tikai dabiskās tiesības, bet arī vispārējs tiesību princips. Vispārējie tiesību principi

¹ Birznieks J. Juridisko terminu vārdnīca. Angļu-latviešu, latviešu-angļu. Rīga: SIA “Multineo”, 2008, 95. lpp.

² Euthanasia, <https://www.britannica.com/topic/euthanasia> [aplūkots 08.04.2022.].

³ Biggs H. Euthanasia Death with Dignity and Law. Portland: Hart Publishing, 2001, p. 60.

⁴ Ibid., p. 30.

⁵ Poļaks R. Tiesības uz nāvi. Eitanāzijas kriminālistiskie, medicīniskie un ētiskie aspekti. Rīga: Tiesību namu aģentūra, 2016, 34. lpp.

⁶ Turpat, 41. lpp.

⁷ Turpat, 57. lpp.

⁸ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [08.04.2022. red.].

⁹ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: Viļānu tipogrāfija “Renovata”, 2004, 27. lpp.

¹⁰ Satversmes tiesas 07.01.2010. spriedums lietā Nr. 2009-12-03, 14. punkts, [https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2009-12-03_Spriedums.pdf#search=\[aplūkots 21.04.2023.\]](https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2009-12-03_Spriedums.pdf#search=[aplūkots 21.04.2023.]).

tiek atvasināti no pamatnormas, tāpēc var secināt, ka tiem ir augstāks spēks par pozitīvajām tiesībām, tie ir virspozitīvās tiesības. Balstoties uz to, ka tās tieši tiek atvasinātas no pamatnormas, tiesības uz dzīvību ir īpaši aizsargājamas kā valstī pastāvošās politiskās iekārtas vērtības. Var secināt, ka tiesības uz dzīvību kā vispārējs tiesību princips nevar tikt ierobežots ar ārēju tiesību aktu, tomēr var tikt ierobežots ar citu vispārējo tiesību principu. Pamattiesību ierobežošanas principi nacionālā līmenī ir iekļauti Satversmes 116. pantā. Visi vispārējie tiesību principi ir vienlīdz juridiski nozīmīgi – tiem visiem ir vienāds juridiskais spēks. Tiesību uz dzīvību ierobežošana iespējama tikai ar citu vispārējo tiesību principu. Ja ir radusies kolīzija starp principiem, jānosaka, kuram no tiem ir lielāks svars tieši attiecīgajā situācijā.¹¹ Satversmes 93. pants pieder pie pilsoniskajām tiesībām. Juridiskajā literatūrā skaidrots, ka pilsoniskās tiesības ietver aizsardzību pret valsts iejaukšanos,¹² tāpēc secināms, ka tās ir negatīvās tiesības. Tomēr, ņemot vērā Satversmes 93. panta formulējumu, ka dzīvības tiesības aizsargā likums, secināms, ka valsts tomēr var īstenot pozitīvo funkciju nepieciešamības gadījumā. Ņemot vērā, ka valsts pati nosaka, kad tiesībām uz dzīvību var piemērot pozitīvo raksturu, valsts var arī noteikt, kad atturēties no aktīvām darbībām. Ja valsts izlemj, ka citu dabisko tiesību aizsardzība ir svarīgāka par dzīvības tiesību nodrošināšanu, valsts nebūtu legītimēta izmantot pozitīvo aizsardzības funkciju.

3. Cieņas tiesību ietekme uz eitanāzijas legalizāciju

Analizējot jautājumu par eitanāzijas tiesiskumu, jāņem vērā, ka starptautiskie cilvēktiesību līgumi nerisina eitanāzijas jautājumu – tas ir atstāts valsts ziņā.¹³ Valsts pati ir tiesīga patstāvīgi lemt par eitanāzijas legalizēšanu vai aizliegšanu. Dzīvība ir pārējo pamattiesību avots, tāpēc tiesības uz dzīvību tiek uzskatītas par visaugstākajām cilvēkam piemītošajām tiesībām. Dzīvības tiesību ierobežošana nozīmē to vispārēju atņemšanu, kas ir neatgriezenisku seku radīšana. Satversmes 116. pants nosaka shēmu, kādā veidā relatīvās tiesības ir pamatoti iespējams ierobežot. Šajā ziņā dzīvības tiesības ir atsevišķi izdalāmas, jo tās ierobežot nav iespējams. Tiesību ierobežošanas shēma nav attiecināma uz Satversmes 93. panta saturu. Alternatīvu dzīvības tiesību atņemšanas pamatojumam var skatīt pēc vispārējo tiesību principiem raksturīgās svaru dimensijas, proti, vērtēt, vai pastāv pamattiesības, kas noteiktā situācijā ir vērtējamas augstāk par tiesībām uz dzīvību. Kā potenciālu dzīvības ierobežojošu tiesību autore apskata Satversmes 95. pantā ietvertās tiesības uz cilvēka godu un cieņu. Ar godu saprot personas sabiedrisku novērtējumu, kas rodas sakarā ar šīs personas uzvedību sabiedrībā, bet ar cieņu saprot personas sabiedriskā vērtējuma atspoguļojumu viņas pašas apziņā, tātad personas pašnovērtējumu.¹⁴ Secināms, ka gods ir

¹¹ Rezevska D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Otrais izdevums. Rīga: Daigas Rezevskas izdevums, 2015, 112. lpp.

¹² Rudevskis J. Komentārs Latvijas Republikas Satversmes 89. pantam. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 55. lpp.

¹³ Mits M. Tiesību katalogs. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Rīga: SIA "Izglītības solī", 2000, 71. lpp.

¹⁴ Godu un cieņu aizsardošs raksturs. Grām.: Goda un cieņas civiltiesiskā aizsardzība. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Tiesu prakses apkopojums (2000.–2021. maijs). Rīga, 2021, 14. lpp.

cieņu raisošs elements. Cilvēka cieņa ir ikvienam cilvēkam piemītoša beznosacījuma vērtība, kas valstij izvirza divas tiesiski saistošas prasības: respektēt personas brīvību un garantēt līdztiesību, nepieļaujot diskrimināciju.¹⁵ Tomēr atšķirīgā attieksme mēdz izveidoties instinktīvi – cilvēka zemapziņā. Cilvēkam, saskaroties ar kaut ko atšķirīgu, ne līdz galam saprotamu, automātiski rodas atšķirīga attieksme, jo pierastais tiek nomainīts pret neierasto. Cilvēks, kas pēc fiziskajām vai garīgajām dotībām atšķiras, ir pakļauts atšķirīgai sabiedrības attieksmei, kas var radīt cilvēkam nepilnvērtības sajūtu, kura saistīta ar cieņas trūkumu. Persona, kas veselības problēmu dēļ ilgstoši atrodas bezpalīdzīgā stāvoklī, piemēram, ilgstoši ir atkarīga no medicīnas iekārtām, nevar raisīt sabiedrības cienīgu attieksmi. Uz personu ar mentālās veselības problēmām sabiedrība mēdz attiecināt stigmatu un nepieņemt viņu kā daļu no sabiedrības veselības nepilnību dēļ. Cilvēkam ir vēlme būt piederīgam sabiedrībai, tikt saprastam. Šo apgalvojumu pamato Abrahama Maslova radītā Maslova piramīda. Trešā vērtība Maslova piramīdā ir veltīta piederības apziņai. Cilvēks, būdams sociāla būtne, vēlas iedēties sabiedrībā, būt tās daļa, viņš nevēlas tikt atstumts vai vērtēts zemāk par citiem. Cilvēki, kas cieš no smagām slimībām, tādējādi nespējot pilnvērtīgi dzīvot, izjūt šīs cilvēkam nepieciešamās vajadzības trūkumu. Satversmes ievada 4. rindkopa min cilvēka cieņu kā Latvijas valsts vērtību, kas ir īpaši aizsargājama. Cilvēka cieņas aizsardzība ir jāliek pamatā visai tiesību sistēmai.¹⁶ Dzīvības tiesības nodrošina cilvēka kā dzīvas būtnes vispārēju esību, par vienīgu kritēriju liekot faktu, ka cilvēka ķermenis funkcionē – veic ķīmiskās reakcijas, tādējādi nodrošinot orgānu darbību. Jāvērtē, vai lielāka nozīme ir tam, ka cilvēkam tiek nodrošināta fiziska dzīvošana, kas robežojas ar pamatvajadzību apmierināšanu, vai tomēr cilvēka vajadzībai dzīvi dzīvot cieņpilni, līdzvērtīgi pārējai sabiedrībai. Cieņpilnas dzīves neiespējamības gadījumā jāvērtē, vai dzīvības tiesības nesamērīgi neierobežo tiesības uz cieņu. Cieņas tiesības un dzīvības tiesības ir vienīgās Satversmes pamattiesību katalogā, kur valsts varai ir uzlikts viennozīmīgs pienākums aizsargāt.¹⁷ Tātad abas tiesības, īpaši Latvijas pamatlikumā, tiek uzsvērtas kā aizsargājamas, nevis vienkārši kā neaizskaramas vai ievērošanas pienākumu raisošas. Cieņas tiesības, atšķirībā no dzīvības tiesībām, nav tieši saistītas ar cilvēka esības nodrošinājumu. Tāpēc rodas jautājums par cilvēka dzīves jēgu – vai cilvēks dzīvo pastāvēšanas pēc vai tomēr dzīvošanas jēga ir saistīta ar laimi. Laime ir visaugstākais labums tāpēc, ka tā ir galīgais cilvēku mērķis.¹⁸ Sasaistot ar iepriekš jau pieminēto Maslova piramīdu, cilvēka cieņa ir būtiska laimes sastāvdaļa. Laimes saturs ir subjektīvs, tomēr, ņemot vērā visiem cilvēkiem piemītošās vajadzības, laimīgs cilvēks, kas netiek cienīts, nav iedomājams. Cieņas jautājums nepārprotami ir lielā mērā saistīts ar pašas personas attieksmi un pašvērtējumu, kas arī izriet no cieņas definīcijas.

¹⁵ Kūtris G. Cilvēka cieņa. Jurista Vārds, 2022, Nr. 7, 36.–37. lpp.

¹⁶ Turpat, 36.–37. lpp.

¹⁷ Vildbergs H. J. Pilsonis tiesiskā valstī. Vācu konstitucionālo un administratīvo tiesību pamati. Rīga: Latvijas Universitāte, 2004, 251. lpp.

¹⁸ Meļķis E. Latvijas tiesiskās sistēmas ceļš uz demokrātisku, tiesisku valsti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 67. lpp.

4. Cilvēka tiesības uz pašnoteikšanos

Svarīga sastāvdaļa cilvēka cieņas jautājumā ir personas tiesības uz pašnoteikšanos. Nevienas Satversmes normas tieši nenosaka tiesības uz pašnoteikšanos, jo pašnoteikšanās ir visu dabisko tiesību – tiesības uz brīvību, tiesības uz īpašumu, tiesības uz runas brīvību utt. – apvienojums. Pašnoteikšanās tiesības cilvēkam piemīt no dabas, jo sākotnēji, proti, cilvēces attīstības posma sākumā, visi cilvēki piedzima brīvi, cits ar citu nesaistīti. Cilvēka vēlme pēc dzīves kvalitātes izaugsmes rezultētās ar dabisko tiesību ierobežošanu, kas saistīta ar to, lai viena cilvēka pamattiesības neaizskartu otram cilvēkam piemītošās. Pašnoteikšanās tika ierobežota, cilvēkam kļūstot par sabiedrības daļu. Cilvēka dabiskā dzīve, vajadzības, nepieciešamības, instinkti aizveda viņu pie kopdzīves.¹⁹ Pakāpeniski no zemākām formām, tādām kā ģimene, kopiena un citām, cilvēks savā attīstībā nonāk pie valsts.²⁰ Valsts kārtības un taisnīguma nodrošināšanai var un tai ir pienākums aizstāvēt cilvēka intereses, tomēr jāņem vērā, ka cilvēka tiesības uz pašnoteikšanos izriet no dabas. Daba sākotnēji ir paredzējusi cilvēkam raksturīgas tiesības lemt par sevi neatkarīgi no citu cilvēku kopuma gribas jeb valsts varas. Nav apšaubāms, ka valsts, nosakot pamattiesību ierobežojumus, rūpējas par paša ierobežojumu objekta drošību un labklājību. Tomēr, ja valsts pārmērīgi ierobežo cilvēka tiesības uz pašnoteikšanos, tad tiek pārkāpts mērķis, ar kādu valsts sākotnēji tika dibināta – nodrošināt cilvēka tiesību aizsardzību, nevis pakļaut cilvēku ierobežojumiem, kas neatbilst viņa interesēm.

Secināms, ka hierarhiski tiesības uz dzīvību atrodas vienā līmenī ar tiesībām uz cieņu. Abu tiesību kolīzijā būtiska nozīme ir vispārējam skatījumam uz dzīves jēgu. Tiesības uz dzīvību nodrošina dzīves jēgu, kas saistīta ar izdzīvošanu un cilvēka esību, tiesības uz cieņu dzīves jēgu sasaista ar laimes jēdzienu. Cieņa ir būtisks laimes komponents neatkarīgi no cilvēka subjektīvā viedokļa par laimes izpratni. Kolīzijas atrisinājumam vērā ņemama ir cilvēka dabiskā tiesība uz pašnoteikšanos, kas ir saistīta arī ar cilvēka gribu un vajadzībām. Autore secina, ka tiesības uz dzīvību var tikt atņemtas, augstāk liekot tiesības uz cieņu un tās vērtējot kopsakarā ar cilvēka tiesībām uz pašnoteikšanos un valsts pamatmērķa ideju.

5. Eitanāzijas regulējuma samērīgums

Lai noskaidrotu eitanāzijas regulējuma atbilstību dzīvības tiesību ierobežošanai, būtiska nozīme ir vienlīdzības principam, kas jāņem vērā, vērtējot dzīvības tiesības atņemšanas gadījumā. Likumdevējam, lemjot par eitanāzijas likuma ieviešanu, būtiska ir samērīguma vērā ņemšana.

Samērīgums eitanāzijas likuma definēšanā ir būtisks, lai atrastu līdzsvaru starp cilvēka tiesībām uz nāvi, ko paredzētu likums, un valsts pienākumu aizsargāt dzīvību. Ja samērīgums netiek ievērots, likums rada draudu sabiedrībai, kas rodas no ļaunprātīgas likuma izmantošanas. Ir jābūt noteiktiem konkrētiem kritērijiem, kuriem izpildoties nekļūdiģi tiek identificēts eitanāzijas objekts. Samērīguma noteikšanai kā vienu

¹⁹ Meļķis E. Latvijas tiesiskās sistēmas ceļš uz demokrātisku, tiesisku valsti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 65. lpp.

²⁰ Turpat.

no palīglīdzekļiem nepieciešams lietot vienlīdzības principu. Juridiskajā literatūrā noteikts, ka vienlīdzības princips saista arī likumdevēju – jau pirms plānotā materiālā noregulējuma pieņemšanas tam ir jāpārbauda, vai tas nepārkāps vienlīdzības principu.²¹ Tātad likumdošanas procesā Saeimai ir ne vien ieteicams ņemt vērā vienlīdzības principu, bet tas ir obligāts. Vienlīdzīguma princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas atšķirīgos apstākļos, kā arī pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos apstākļos, ja tam ir objektīvs un saprātīgs pamats.²² Ņemot vērā, ka personas, kas slimo ar nedziedināmu slimību vai kam ir piešķirta invaliditātes grupa, neatrodas vienādos faktiskajos apstākļos ar personām, kas dzīvo veselīgu dzīvi, var secināt, ka abu personu grupu starpā pastāv nevienlīdzība. Valstij, legalizējot eitanāziju, ir jānosaka konkrēti kritēriji, kuriem ir jāizpildās, lai eitanāzijas veikšana cilvēkam tiktu atļauta. Tātad jānosaka eitanāzijas likuma piemērošanas robežas. Vienlīdzības princips šajā gadījumā noteic, ka cilvēkam ir jāatbilst konkrētiem kritērijiem, t. i., jāietilpst konkrētā cilvēku grupā, kam eitanāzija ir paredzēta. Būtisks kritērijs eitanāzijas veikšanai ir cilvēka gribas esamība. Likumdevējam kā vienu no kritērijiem ir jānostiprina prasība, kas ietver paša pacienta gribas esamības pierādījumu. Eitanāzijas veikšanas pamatā būtu gribas izteikums, kas apliecinātu, ka eitanāzija objektam tiek veikta ar pašas personas gribu, proti, pacients labprātīgi izvēlas nomirt. Eitanāzijas likumam būtu jāiekļauj arī valsts pienākums mēģināt atturēt personu no eitanāzijas veikšanas, informējot par seku smagumu un nozīmi. Likumam ir ne tikai jāregulē cilvēka tiesības uz nāvi, bet arī jāparedz tiesību normas, kas aizsargā cilvēka tiesības uz dzīvību. Likumam ir jānosaka tiešs regulējums trešo pušu tiesību robežām. Gadījumā, ja eitanāzijas procesā ir iesaistīta persona, kas tieši veic eitanāziju vai palīdz to veikt, likumam ir jānosaka šīs personas rīcības brīvība un atbildība. Pretējā gadījumā eitanāzijas akts atbilst slepkavībai vai novešanai līdz pašnāvībai, kas kā noziedzīgs nodarījums ir definēts Krimināllikumā.

Kopsavilkums

1. Tiesības uz dzīvību kā vispārējs tiesību princips nevar tikt ierobežots ar ārēju tiesību aktu, tomēr var tikt ierobežots ar citu vispārējo tiesību principu.
2. Dzīvības tiesības var tikt ierobežotas ar tiesībām uz cieņu. Tiesības uz dzīvību un tiesības uz cieņu Latvijas pamatlikumā tieši tiek formulētas kā aizsargājamas tiesības, nevis vienkārši kā neaizskaramas vai ievērošanas pienākumu raisošas.
3. Dzīvības tiesību un tiesību uz cieņu gadījumā notiek kolīzija par dzīvošanas termina izpratni. Nepieciešams izvērtēt, vai cilvēkam būtiskāka ir fizisko procesu nodrošināšana vai tomēr dzīvošana ir saistīta ar laimes komponenta nodrošināšanu.

²¹ Levits E. Komentārs Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 75. lpp.

²² Satversmes tiesas 03.04.2001. spriedums lietā Nr. 2000-07-0409, secinājuma daļas 1. punkts, https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2000-07-0409_Spriedums.pdf [aplūkots 21.04.2023.].

4. Cieņas jautājums ir saistīts ar pašas personas attieksmi un pašvērtējumu, tātad cieņu varētu uzskatīt par ģenerālklauzulu, ko katrs indivīds, pamatojoties uz savu izpratni, piepilda ar saturu.
5. Neviena Satversmes norma tieši nenosaka tiesības uz pašnoteikšanos, jo pašnoteikšanās ir visu dabisko tiesību – tiesības uz brīvību, tiesības uz īpašumu, tiesības uz runas brīvību utt. – apvienojums.
6. Likumdevējam, pieņemot likumu par eitanāzijas legalizāciju, ir jāņem vērā vienlīdzības princips, kā arī jānosaka kritēriji, pēc kuriem ir noteicama persona, kas var iegūt eitanāzijas pacienta statusu, nodrošinot, ka netiek pieļauts noziedzīgs nodarījums pret personas dzīvību.